

дослідження потрібно не стільки оцінювати, скільки вивчати. До того ж архітектурно-художній лад цієї книжки, ідейна чіткість, естетична привабливість оформлення, досконалість поліграфії ставлять це видання у ряд таких досягнень сучасної української духовної культури, які називають явищами, подіями.

Микола МОЗДИР

В. Б. Антонович. Моя сповідь. Вибрані історичні та публіцистичні твори.— К.: Либідь, 1995.— 814 с.

У серії „Пам'ятки історичної думки України“, започаткованій видавництвом „Либідь“ 1989 р., з'явилося найповніше на сьогодні видання вибраних творів Володимира Антоновича — видатного українського вченого у галузі історії, джерелознавства, палеографії, дипломатики, археографії, археології й нумізматики, етнографії і фольклору, історичної географії й картографії, засновника першого університетського нумізматичного музею. Його наукова діяльність була тісно пов'язана з Київською археографічною комісією і Київським університетом. В. Антонович був одним із засновників і голів Історичного товариства Нестора-літописця, Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, учасником та організатором Археологічних з'їздів, одним з ініціаторів перетворення Літературного товариства імені Шевченка у Львові на Наукове. Він один з фундаторів Українського наукового товариства у Києві, почесний та дійсний член 27 інших наукових товариств і комісій, член-кореспондент Російської Академії наук (з 1902 р.). Як головний редактор Київської археографічної комісії він особисто підготував дев'ять томів „Архива Юго-Западной России“. Не полишав публікаторської роботи й тоді, коли став доцентом, а потім і професором Київського університету. Водночас учений активно співпрацював з багатьма періодичними виданнями. Його розвідки й добірки документів найчастіше друкувалися в „Университетских известиях“, „Киевской старине“, „Чтениях в Историческом обществе Нестора-летописца“, „Записках Одесского общества истории и древностей“, „Записках Наукового товариства імені Шевченка“ та інших, причому нерідко без підпису.

Розпорошеність більшості праць у малодоступних виданнях ускладнювала їх використання. Це розумів і їх автор. Тому він, маючи такий наочний приклад, як друк Зібрання творів Миколою Костомаровим, на початку 80-х рр. приступив до упорядкування свого Зібрання творів у трьох-чотирьох томах. 1885 р. побачив світ перший і, на жаль, останній том прижиттєвого видання „Монографии по истории Западной и Юго-Западной России“. Він включав „Нарис історії Великого князівства Литовського: I. Литва і Русь до початку XIV сторіччя. II. Вітен і Гедемін. 1293—1341. III. Ольгерд і Кейстут. 1341—1377“ (С. 1—132); „Дослідження про міста Південно-Західного краю“ (С. 133—194); „Київські війти Ходики, епізод з історії міського самоврядування в Києві у XVI—XVII ст.“ (С. 195—220); „Київ, його доля і значення з XIV до XVI сторіччя (1362—1569)“ (С. 221—264); „Нарис ставлення Польської держави до православ'я і православної церкви“ (С. 265—278); „Нарис стану православної церкви у Південно-Західній Росії з половини XVII до кінця XVIII сторіччя“ (С. 279—442); „Літопис Сатанівського монастиря“

(С. 443—451). Другий том, у якому планувалося вмістити праці про селян, шляхту, козаків і гайдамаків, через перевантаженість автора науковими і громадськими обов'язками, так і не був закінчений.

Питання про видання Повного зібрання творів ученого стало на порядок дня відразу після його смерті. Насамперед заходами рідних побачили світ у різних виданнях праці, які ще ніде не друкувалися: „Автобіографічні записки“; „Записки в справі обмеження української мови“ (1908); „Список матеріалів для складання історично-географічного словника“ (1911), над яким В. Антонович працював з І. Каманіним до останніх днів життя; „Донесення папського нунція Іоанна Торреса, архієпископа адріанопольського, про події в Польщі під час повстання Богдана Хмельницького“ (1916), які були виявлені вченим у Ватиканському архіві під час перебування в Італії 1897 р. 1908 р. відбулося засідання редколегії Повного видання праць Володимира Антоновича, на якому були присутні Д. Багалій, М. Грушевський, О. Левицький, І. Каманін, В. Щербина, В. Данилович, К. Мельник-Антонович і М. Василенко. Розглянувши реєстр праць, редколегія вирішила розподілити їх між вісьмома-дев'ятьма томами. Розшук і копіювання було доручено К. Мельник-Антонович і В. Даниловичу.

До початку Першої світової війни ними укомплектовано кілька томів, укладено угоду з фірмою Стасюкевича у Петербурзі про друкуння й поширення видання, проте війна перешкодила довести розпочату справу до завершення. 1919 р. Історично-філологічний відділ новоствореної Української Академії наук знову порушив питання про видання Повного зібрання праць Володимира Антоновича. Тоді ж зі спеціальної комісії для видання творів Т. Шевченка, В. Антоновича, М. Драгоманова та І. Франка було виділено групу науковців для підготовки до видання праць В. Антоновича. До неї увійшли Д. Багалій, О. Левицький, М. Василенко, В. Щербина, І. Каманін, К. Мельник-Антонович, І. Кивлицький, В. Данилович. Кожен з них мав готувати окремий том, але вже у наступному році робота була припинена; на цей час підготовлено два перші томи двома мовами — українською і російською. Відновлено працю лише 1928 р., напередодні 20-ї річниці від дня смерті вченого: знову переглянуто список праць і їх тексти, уточнено розподіл між дев'ятьма томами. Поза виданням залишався „Опис монет і медалей“, які зберігалися в Нумізматичному музеї університету св. Володимира. Вип. I—III — „Монети давнього світу та Історичні пісні малоросійського народу“ — два томи, що були підготовлені В. Антоновичем разом з М. Драгомановим.

На цей раз 1932 р. вдалося видати перший том під назвою „Твори. Повне видання“. Його зміст: Передне слово (С. III—V); Мельник-Антонович К. М. До видання I тому творів В. Антоновича (С. VI—VIII); Ткаченко М. Бібліографія праць В. В. Антоновича та праць про його (С. IX—XC); „Мемуари“ (С. 3—61); Додаток до „Мемуарів“ (С. 62—65); Мельник-Антонович К. Додаткові примітки та відомості до „Мемуарів“ (С. 66—92); „Что об этом думать?“ (С. 93—99); „Моя исповедь“ (С. 108—118); „Весняне сонце над степами“ (вірші) (С. 119—121); „З колишнього“ (вірші) (С. 121—122); „Де Сула свою темну воду“ (вірші) (С. 120—124); „Пояснення на наклеп Й. Огризка“ (С. 125—130); „Про українофілів та українофільство“ (С. 131—139); „Общественная сатира в нашей провинциальной прессе“ (С. 140—144); „Министерство графа Д. Л. Толстого“ (С. 145—152); „Произведения Шевченка, содержание которых составляет исторические события XVII в. в современной польской призме“ (С. 159—195); „Три національні типи народні“ (С. 196—210); „Історичні байки п. Маріана Дубецького“ (С. 211—227); „Лист подорожного“ (С. 228—231); „Несколько слов г. Корзону“ (С. 232—237); „Погляди українофілів“ (С. 238—250); „К вопросу о галицко-русской литературе“

(С. 251—277); „Записки Вол. Антоновича в справі обмежень української мови“ (С. 278—284); „Щоденні нотатки закордонної подорожі 1880 р.“ (С. 235—301); Показчики (С. 302—310).

1934 р. на це видання з'явилася погромна рецензія І. Слизького, який звинувачував видавців у „ворожому ставленні до радянської влади“. У наступні роки партійні і радянські органи кваліфікували В. Антоновича як буржуазного націоналіста, тому про видання його творів не могло бути й мови. В. Антонович згадувався тільки в негативному плані.

Таким чином видання 1932 р. було одним за всі роки радянської влади.

І ось перед нами нове, третє, а посмертне друге набагато повніше від попереднього видання творів Володимира Антоновича. Перед його упорядниками Ольгою Тодійчук і Василем Ульяновським стояло непросте завдання — з понад 300 праць для однотомника відібрати найхарактерніші, найвагоміші.

З цього справді важкого становища упорядники, на нашу думку, знайшли найоптимальніший вихід: вони відібрали для друку 24 історичні та публіцистичні твори, які систематизовані у шести розділах, і додали бібліографію праць В. Антоновича (упорядник Ольга Тодійчук). Видання супроводжується ґрунтовною передмовою „Син України“ Василя Ульяновського (С. 5—76), в якій викладено відомості про життєвий і творчий шлях, проаналізовано громадську, наукову і педагогічну діяльність В. Антоновича, і коментарями теж Василя Ульяновського (С. 744—772).

У вступній частині коментарів наведено коротку довідку про попередні видання праць В. Антоновича з відсиланням читача до загальних бібліографічних показників з українки. Коментарі до розділів теж складаються з загальних уваг і довідок про кожну працю зокрема.

До першого розділу „У боротьбі за Україну“ включено публіцистичні виступи та науково-популярні праці В. Антоновича, які репрезентують основні засади громадської, освітньої, культурно-виховної діяльності вченого, висвітлення терміну „українство“ та його особливостей.

Відкривається видання і перший розділ працею „Моя сповідь“ (С. 78—90), що вперше була опублікована в журналі „Основа“ (1862.— № 1), у якій автор заявив про остаточний розрив з польською шляхтою і перехід до українства; протягом усього життя він йшов обраним шляхом. У праці „Три національні типи народні“ (С. 90—101) викладені думки В. Антоновича стосовно антропологічних прикмет великоруського, українського і польського типів і різниць між ними в лекціях, читаних студентам приватно. Твори Т. Шевченка, зміст яких становлять історичні події (С. 101—106) — це доповідь В. Антоновича, прочитана 1881 р. на урочистому засіданні Історичного товариства, присвяченому 20-м роковинам від дня смерті Кобзаря, і надрукована в „Труде“ (1881.— № 10) та „Чтениях в Историческом обществе Нестора-летописца“ (1888.— Кн. 2), а потім передрукована у „Творах“ 1932 р. Класичним зразком полеміки є праця „Польсько-руські співвідносини XVII ст. у сучасній польській призьмі (З приводу повісті Г. Сенкевича „Вогнем і мечем“)“ (С. 106—135), яка вперше була оприлюднена в „Киевской старине“ (1885.— № 5). Проаналізувавши повість, автор прийшов до висновку, що повість „Вогнем і мечем“ не відповідає історичній правді, бо її автор ідеалізує одні (польські) принципи і засуджує інші (українські), довільно накладає темні фарби на одних осіб та суспільні групи і надто поблажливо висвітлює інші. Наступним матеріалом є уривок невідомої статті В. Антоновича „Про українофілів та українофільство (Відповідь на напади „Вестника Южной и Юго-Западной России“)“ (С. 135—143), вперше опублікований К. Мельник-Ан-

тонович у журналі „Україна“ (1928.— Кн. 6). На думку останньої, стаття написана відразу після скасування кріпацтва. В. Антонович тут спростовує необ'єктивні публікації „Вестника“ і „Русского вестника“. „Погляди україновілів“ (С. 143—153) — таку назву дала К. Мельник-Антонович статті вченого, теж опублікованій в „Україні“ (1928.— Кн. 6), що є вступом до пояснювальної записки, яка складалася у січні 1881 р. для сенатора Половцева. Убивство 1 березня 1881 р. Олександра II спричинилося до поспішного повернення Половцева до Петербурга, і потреба у записці відпала, тому вона й залишилася незакінченою. Останньою працею в першому розділі є „Записка у справі обмежень української мови“ (С. 153—158), складена В. Антоновичем 1905 р. за офіційним дорученням історично-філологічного факультету Київського університету св. Володимира. Вперше вона була опублікована в „Записках Українського наукового товариства в Києві“ (1908.— Кн. 3). Усі названі вище праці друкуються за виданням „Творів“ 1932 р.

Другий розділ, що має назву „Життєписи історичних діячів. Діяруші сучасників“ включає всім історично-біографічних розвідок та публікацій документів про окремих осіб — гетьманів, козацьку старшину й учасників гайдамацьких рухів. Виняток становить нарис „Київські войти Ходики. Епізод з історії міського самоуправління в Києві у XVI і XVII ст.“ (С. 160—185) — розповідь про те, як татарський рід панів Ходик зайняв панівне становище в Київському міському самоуправлінні, до яких злочинів він вдавався, аби забезпечити зростання свого багатства. Спочатку він був прочитаний на засіданні Історичного товариства Нестора-літописця (ЧИОНЛ.— 1878.— Кн. 2.— С. 168—169) і згодом опублікований у „Киевской старине“ (1882.— Кн. 2.— С. 233—261), а потім передрукований у „Монографиях“. За цим останнім виданням він друкується і в цій книжці.

Розвідка „Невідомий гетьман і його наказ“ (С. 185—190) побачила світ у „Киевской старине“ (1883.— Кн. 5.— С. 140—145). У ній ідеться про універсал козацького гетьмана Дмитра Богдановича Барабаша від 7 березня 1617 р. переяславській старшині з наказом, щоб вона потурбувалася про повернення переяславському козакові Гаврилові Колушкевичу ділянки землі. Тут же В. Антонович називає всім відомим йому гетьманів.

З нагоди 250-ї річниці початку повстання під керівництвом Богдана Хмельницького В. Антонович виголосив в Історичному товаристві Нестора-літописця доповідь „Характеристика діяльності Богдана Хмельницького“ (С. 190—193), в якій виклав свій погляд на гетьмана та ідею бездержавности української нації. Друкується за публікацією в „ЧИОНЛ“ (1899.— Кн. 13.— С. 100—104). Наступна праця цього ж розділу „До біографії Сави Чалого“ (С. 194—197) містить деякі факти з його біографії. Друкується вона за публікацією в „Киевской старине“ (1892.— Кн. 8.— С. 259—262). До видання включено дві праці В. Антоновича про гайдамацький рух, вивчення якого він перший поставив на справді документальний ґрунт. Одна з них, а саме „Уманський сотник Іван Гонта“ (С. 197—218), наведена в цьому розділі за публікацією в „Киевской старине“ (1882.— Кн. II.— С. 250—276). 1897 р. вона була надрукована українською мовою у XIX томі „Руської історичної бібліотеки“. 1993 р. з передмовою В. Рички її передрукував „Український історичний журнал“ (№ 9).

Публікація „Прилуцький полковий осавул Михайло Мовчан і його записна книга“ (С. 219—237), що включає універсали, кудчі та інші документи, друкується за єдиним виданням у „Киевской старине“ (1885.— Кн. I.— С. 57—84). Після неї вміщено нарис „Данило Братковський (1697—1702)“ (С. 237—247), герой якого брав участь у боротьбі проти польсько-шляхетської експансії на Правобережній Україні, зокрема, в повстанні Семена Палія.

Привертає увагу остання публікація цього розділу „Молдавські відомості про місце поховання і могилу Мазепи“ (С. 247—250), за якою гетьман похований у Галаці в монастирі св. Юрія, що на березі Дунаю. Пізніше останки винесені з церкви св. Юрія і перепоховані поза собором — праворуч від входу. Як вважає Б. Крупницький (див.: Про дату смерті Мазепи // Праці Українського наукового ін-ту.— Варшава, 1937.— Т. 47.— С. 90—92), помер Іван Мазепа 2 жовтня 1709 р. у селі Варниці поблизу Бендер і похований у соборі св. Юрія в Галаці. З 1992 р. діє комісія, яка займається пошуком могили І. Мазепи.

До цього розділу не потрапили біографії гетьманів Петра Конашевича-Сагайдачного, Юрія Хмельницького, Івана Виговського, Павла Тетері, Івана Брюховецького, Михайла Ханенка, Петра Дорошенка і Демка Многогрішного, оскільки вони були перевидані в 1990 і 1991 рр.

Однією з улюблених проблем у зацікавленнях В. Антоновича була історія козаків. Публікацією документів про козаків відкривається, як відомо, серія упорядкованих ним томів „Архива Юго-Западной России“ зі вступною статтею „Дослідження про козацтво за актами з 1500 до 1648 року“ (К., 1863.— Ч. III.— Т. I). Як передмова до другого тому третьої частини „Архива ЮЗР“ (К., 1868), а також окремо опублікована розвідка „Останні часи козацтва на правому боці Дніпра“, яка стала магістерською дисертацією ученого, захищеною 1870 р., 1896 р. вона з'явилася українською мовою у XVIII томі „Руської історичної бібліотеки“. Сама цією працею відкривається третій розділ „Козаччина. Гайдамаччина“ (С. 252—372). Другою працею цього розділу є „Дослідження про гайдамацтво“ (С. 372—456), в якій аналізуються причини виникнення гайдамаччини, основною з яких є специфічні умови життя під Польщею з її релігійними утисками, кріпацтвом, неупорядкованістю адміністрації і суду, розглядаються склад гайдамацьких загонів, їх взаємини з Запорізькою Січчю, способи боротьби з гайдамаками польського уряду.

У творчому доробку В. Антоновича помітне місце займають дослідження з церковної історії. У виданні, що рецензується, ця проблема представлена двома розвідками, які об'єднані в розділі під назвою „Історія церкви в Україні“. Перший з них — „Нарис відносин польської держави до православ'я і православної церкви“ (С. 458—469) — з'явився у вигляді окремої брошури майже водночас у Києві (1866) та Вільні (1867) як відповідь Київської комісії для розгляду давніх актів на закиди з боку поляків щодо політизованого спрямування її діяльності й упередженого добору та публікації документів, щоб довести загальноросійську ідею. Друкується за останньою редакцією, що була вміщена в „Могографіях“ (К., 1885.— Т. I.— С. 267—278). Другий „Нарис стану православної церкви у Південно-Західній Росії з половини XVII до кінця XVIII сторіччя“ (С. 470—532) вперше з'явився друком як передмова до четвертого тому першої частини „Архива ЮЗР“ (К., 1871).

Київ у житті В. Антоновича відіграв особливу роль. Адже тут він провів понад 60 років свого життя. Це місто він дуже любив і досконало знав його історію, пам'ятки. У цьому виданні в розділі „Київ і Київська земля“ наведено три праці. Дві з них — це „Нариси про Київ у дохристиянські часи“, читані в Історичному товаристві Нестора-літописця як публічні лекції з геології та історії Києва: „Київ у дохристиянські часи. Рештки неолітичної епохи: стоянки і печери. Скіфський період. Готи, Гунни, Хозари, Слов'яни. Межі території полян. Торгове значення Києва. Виникнення Київського князівства; перші відомі князі. Нарис топографії Києва у дохристиянський період його існування“ (С. 577—592); „Київ у князівські часи. Три періоди значення Києва в князівські часи, його поступовий

занепад політичний й економічний. Культурний розвиток. Нарис топографії Києва у князівські часи“ (С. 592—605). Друкуються за виданням „Публичные лекции по геологии и истории Киева, читанные профессорами П. Я. Армашевским и Вл. Б. Антоновичем в Историческом обществе Нестора-летописца в марте 1896 г.“ (К., 1897.— С. 29—87).

Далеко більше уваги В. Антонович присвятив литовським часам, у тому числі й розвідці „Київ, його доля і значення з XIV до XVI сторіччя (1362—1569)“ (С. 534—576), яка вперше була опублікована в „Киевской старине“ (1882.— Кн. 1.— С. 1—48), передрукована в „Монографиях“. Публікується за останнім виданням. У ній порушені питання не тільки історії Києва, але й відображена широка панорама становища українських земель у складі Литовської держави. Тут В. Антонович цілим рядом незаперечних фактів остаточно спростував фальшиву теорію М. Погодіна про нібито цілковите спустошення Київщини монголо-татарською навалою 1240 р., що пізніше призвело до нової її колонізації вихідцями з західноукраїнських земель. Ці думки В. Антонович виклав у рефераті, читаному в Історичному товаристві Нестора-літописця, як відповідь на реферат О. Соболевського, який 1863 р. висунув „докази“, нібито в Києві до XV ст. жили великороси, що відступили звідси після погрому татар 1492 р.

Останній розділ „На старій Україні: факти, події, люди“ складається з двох праць „Грановщина (Епізод з історії Брацлавської України)“ (С. 607—621), яка вперше була опублікована в „Киевской старине“ (1888.— № 1). У розвідці відтворені різні аспекти життя у панській вотчині Сенявських на Поділлі у IV—XIX с., зокрема, зосереджено увагу на процесі колонізації краю, боротьбі селян зі шляхтою, гайдамацькому русі. Завершує розділ і книгу „Нарис історії Великого князівства Литовського до смерті великого князя Ольгерда“. Уперше він був оприлюднений в „Университетских известиях“ (1877.— № 2, 3, 4, 10; 1878.— № 2, 5) та випущений окремою відбиткою і захищений як докторська дисертація. Нарешті, з незначними виправленнями передрукований у „Монографиях“. За цією ж редакцією відтворюється й у цьому виданні.

З праць, вміщених у „Монографиях“, залишилися поза цим виданням лише дві: „Дослідження про міста Південно-Західного краю“ та „Літопис Сатанівського монастиря“.

Отже, навіть цей, нехай дещо схематичний, огляд змісту нового видання вибраних історичних та публіцистичних творів Володимира Антоновича перекоонує в тому, що ми маємо справу з найповнішою збіркою праць ученого, яка дає уяву про його головні досягнення як вдумливого дослідника історії України, блискучого публіциста і громадського діяча. Це й розвідки з історії козаків і церкви, біографічні та історико-географічні нариси, обидві дисертації, лекції з історії Києва та інше. Незабаром мають з'явитися окремим виданням його блискучі лекції з джерелознавства.

Позитивно оцінюючи справді величезну працю, виконану укладачами Ольгою Тодійчук і Василем Ульяновським, і не ставлячи завдання вказувати на окремі неточності й друкарські помилки, звернемо увагу лише на одну, яка істотно впливає на зміст написаного. Так, на с. 749 читаємо: „У березні 1954 р. була проведена спеціальна нарада з питань історії України при відділі пропаганди і агітації ЦК КП(б)У, де В. Б. Антонович знову фігурував як буржуазний націоналіст. Особливу рішучість у відстоюванні такої позиції проявляв, як це не дивно, один з крачих на той час українських істориків М. Н. Петровський“. Насправді згадана нарада з питань історії України відбувалася 10 і 17 березня 1945 р.

Поділяючи думку укладачів збірки, „що це лише перший крок“ у популяризації творчості видатного українського історика, хочеться сподіватися, що в недалекому майбутньому видавництво „Либідь“ здійснить Повне видання творів Володимира Антоновича.

Іван БУТИЧ

Реєстр Війська Запорозького 1649 року. Транслітерація тексту /Підготували до друку О. В. Тодійчук (гол. упорядник), В. В. Страшко, Р. І. Остац, Р. В. Майборода. Редколегія: Ф. П. Шевченко (відп. редактор) та ін.— К.: Наук. думка, 1995.— 592 с.

Нарешті дослідники минулого України одержали давно очікуване видання „Реєстр Війська Запорозького 1649 року“, підготовлене до друку Археографічною комісією НАН України, Інститутом української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, Інститутом історії НАН України та Російським державним архівом давніх актів і випущене в світ у серії „З історії українського козацтва“.

Нове видання „Реєстру“ супроводжується короткою передмовою відповідального редактора Ф. Шевченка, де мовиться про обставини, за яких був створений „Реєстр Війська Запорозького 1649 року“ і характеризує його як історичне джерело.

У вступі „Від упорядників“ О. Тодійчук та В. Страшко виклали принципи, якими вони керувалися у процесі підготовки пам'ятки до друку.

У додатках вміщено: 1. Кодикологія і палеографія рукопису „Реєстру Війська Запорозького 1649 року“ (В. Панашенко); 2. Сотеннополковий устрій Гетьманщини за „Реєстром Війська Запорозького 1649 року“ (О. Тодійчук, В. Страшко); 3. Порівняльна таблиця чисельності козацьких полків 1649 р. (О. Тодійчук, В. Страшко); 4. Ідентифікація особи в „Реєстрі“ (Р. Остац); 5. Індекс власних особових імен (Н. Остац, Р. Остац); 6. До походження прізвищевих назв „Реєстру“. Спроба етимологічного словника (Р. Остац); 7. Культурно-історичні обрії „Реєстру Війська Запорозького 1649 року“ (А. Непокупний); 8. З історії дослідження „Реєстру Війська Запорозького 1649 року“ (Р. Остац); 9. Матеріали до бібліографії (Р. Остац, А. Непокупний); 10. Титла і скорочення.

Нагадаємо умови, за яких виник „Реєстр“. Перемоги Богдана Хмельницького 1648 р. змусили Польщу сісти за стіл переговорів. У лютому 1649 р. у Переяславі був опрацьований проект тимчасового порозуміння. Перемир'я мало тривати до 23 травня — руських Зелених свят. До того часу війська обох сторін повинні були утримуватися від воєнних дій. Було визначено демаркаційну лінію. „Тимчасом коронні і литовські війська,— читаємо у домовленостях,— не мають входити у Київське воеводство по ріки Прип'ять і Горинь, а від Подільського і Брацлавського воеводства по Кам'янець і також Запорозькі війська за ці ріки не мають переходити“. Обидві сторони зобов'язувалися видати універсали до війська з закликом не порушувати домовленостей. Проте польська сторона ще в березні вдерлася у нейтральну зону. Почалися воєнні дії. Головні сили Польщі